

УДК 94(477.8): "1944/1945"

КУРИЛЯК ОЛЕКСАНДР,

*аспірант факультету історії, політології і міжнародних відносин,
ДВНЗ "Прикарпатський національний університет імені В. Стефаника", м. Івано-Франківськ*

АНТИМОБІЛІЗАЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ ЗБРОЙНОГО РУХУ ОПОРУ (ЧАСТИНА 1)

У статті розглянута й проаналізована протидія ОУН та УПА мобілізації в Червону армію чоловічого населення західноукраїнського регіону в 1944-1945 рр. Встановлено, що для перешкодження призову підпілля та повстанці провели антимобілізаційну агітаційну кампанію, яка включала в себе випуск та поширення відповідних листівок, проведення зібрань із антимобілізаційними закликами та поширення чуток. Також повстанці чинили опір призову збройним шляхом, здійснюючи напади на причетних до призову осіб, на колони мобілізованих та військові комісаріати. Зрештою, підпілля вдалось і до застосування сили проти військово-в'язаних та їхніх родичів. Для протидії призову повстанці також поповнювали свої лави новобранцями.

Ключові слова: мобілізація в Червону армію; Українська повстанська армія; Організація українських націоналістів; рух опору мобілізації.

Постановка проблеми і стан її вивчення. Важливим етапом у діяльності Організації українських націоналістів та Української повстанської армії в роки Другої світової війни була боротьба проти реставрації сталінського режиму в західноукраїнському регіоні в 1944-1945 рр. Одним із першочергових заходів, розгорнутих радянською владою в краї, стала мобілізація чоловічого населення в Червону армію. Ураховуючи те, що ця акція об'єктивно позбавляла повстанців власного поповнення, структури збройного руху опору перейшли до її зриву. Доцільно зауважити, що в сучасній українській історіографії зазначена проблематика висвітлена епізодично та поверхово. Дослідники розглядають лише окремі аспекти протидії призову [1, с. 225-226; 2, с. 305-306; 3-5]. Комплексний аналіз усіх елементів перешкодження мобілізації в Червону армію наразі відсутній, що зумовлює актуальність пропонованої статті.

Мета статті - ґрунтовний аналіз усіх компонентів антимобілізаційної діяльності збройного руху опору.

Виклад основного матеріалу. Злам 1943-1944 рр. позначився приходом на територію діяльності Української повстанської армії (УПА) фронтових частин Червоної армії (ЧА) [6, с. 383]. Затверджені 24 грудня 1943 р. Головним військовим штабом і Головною командою УПА "Тактичні інструкції" наказували не вступати в бої з останньою навіть для здобуття зброї [7, арк. 219]. А на грудневій конференції ОУН(б) 1943 р. було прийняте рішення про "розклад" армії шляхом пропаганди [8, арк. 190]. Питання ж майбутньої мобілізації до лав Червоної армії станом на кінець 1943 р., найвірогідніше, вирішене ще не було. "Тактична інструкція" не містить жодних указівок щодо тактики повстанців у питанні призову, а на грудневій конференції мобілізацію в ЧА не обговорювали.

У січні 1944 р., очевидно, Проводом ОУН(б) була видана "Інструкція до виконання", яка складається з трьох частин. Кожна з них визначає основні завдання підпілля та повстанців під час завершального періоду німецької окупації, на момент переходу фронту та на початку відновлення радянської влади. Останній пункт другої частини звучить так: "...до евентуальної загаль-

ної мобілізації мужчин в Червону армію в пропаганді ставитись негативно..." [9, арк. 38]. У схожому документі (аналогічна структура та дата створення) питання мобілізації розташоване в третій частині (підрадянський період) та сформульоване таким чином "...зірвати і не допустити <...> до мобілізації (совітської) народні маси ..." [10, с. 97].

Як бачимо, ця інструкція містить узагальнюючі вказівки щодо протидії призову. Схожі інструкції перед початком мобілізації отримували й керівники різних повстанських та підпільних структур. Так, референт Служби безпеки північної Рівненщини [11, с. 407] Степан Янишевський перед приходом Червоної армії від "Галини" (Яків Бусел), "Клима Савура" (Дмитро Клячківський) та ряду інших керівників отримав указівки про перешкодження мобілізації населення до її лав [12, арк. 107]. Станичний села Северинівка Маневецького району Волинської області до приходу радянських військ одержав завдання такого характеру: всіх чоловіків регіону, а особливо учасників УПА, відвести в ліси з метою зриву мобілізації в Червону армію [13, с. 234]. Командир Воєнної округи "Буг" Василь Левкович після відступу німецьких військ із Львівської області отримав указівки від керівника Львівського обласного проводу "Золотаря" про зрив заходів по мобілізації чоловічого населення регіону [14, арк. 364].

Вищенаведені факти переконливо свідчать про антимобілізаційну тактику збройного руху опору. Поряд із цим, зазначимо, що 7 вересня 1944 р. Крайовий провід ОУН(б) на західноукраїнських землях видав "Тимчасові інструкції", які змінювали тактику щодо протидії призову. Згідно з документом, мобілізації мали уникати "члени ОУН, юнаки та розконспіровані симпатисти", які повинні були "опинитись у існуючих і новозорганізованих відділах УПА, кущевих самооборонних відділах чи в самооборонному підпіллі". Решта чоловічого населення мала бути мобілізована в ЧА [15, с. 57]. Таке рішення обґрунтовувалось двома причинами. Перша - "не дозволити накопичення нереволюційного баласту по селах та лісах". Друга - "нам треба мати людей в ЧА, беручи до уваги те, що ми зобов'язані, вести відповідну ро-

боту серед українців з <...>східноукраїнських земель, яких багато в ЧА" [15, с. 57]. Відзначимо також і те, що, попри протидію збройного руху опору, мобілізація на території, яка за організаційним поділом ОУН становила західноукраїнські землі (Львівська, Дрогобицька, Станіславська, Тернопільська, Чернівецька області), розпочата в серпні 1944 р., хоч повільними темпами, але тривала [16, арк. 2-4; 17, арк. 94; 18, арк. 34; 19, арк. 67зв]. Це могло бути ще одним аргументом на користь зміни тактики в питанні призову. Поряд із цим, слід наголосити, що протидія мобілізації тривала й у першій половині 1945 р. Очевидно, "Тимчасові інструкції" або не були доведені до відома всіх нижчих ланок підпілля, або, як видно з назви, мали лише тимчасовий характер.

Ведучи мову про способи зриву мобілізації, слід зазначити, що розпорядчо-інструктивні документи повстанських та підпільних структур дають підстави говорити про те, що протидія мобілізації мала здійснюватися шляхом подачі фальшивих списків, масовою неявою у військкомат, організованою втечею, листівками, проведенням зібрань [20, арк. 171], мобілізацією до повстанських відділів [21, арк. 92], шляхом знищення списків на населення [13, с. 269], збройними нападами на працівників сільрад [22, арк. 185-186] і на військово-визволенців та їхні сім'ї [23, арк. 66]. Проте це не весь перелік способів протидії призову. Повну картину матимемо, лише залучивши зафіксовані радянською стороною випадки перешкоджання мобілізації, які, звісно ж, слід аналізувати в контексті розпорядчо-інструктивних документів. Узявши це до уваги, можна говорити, що складовими елементами протидії радянській військовій мобілізації в 1944 - першій половині 1945 рр. були: 1) антимобілізаційна видавничо-пропагандистська діяльність; 2) знищення (або викрадення) документів щодо мобілізації; 3) збройні напади на осіб, причетних до призову; 4) напади на військово-визволенців та їхні сім'ї; 5) збройні напади на колони/групи мобілізованих; 6) напади на військові комісаріати; 7) мобілізація до повстанських військових формувань.

Видавнича робота була одним із пріоритетних напрямів діяльності ОУН від моменту заснування організації [24, с. 17]. У розглядуваній нами період нею керував Головний осередок пропаганди (ГОСП), якому підпорядковувалась мережа осередків відповідно до організаційного поділу ОУН(б) [25, арк. 158]. Безпосереднім виданням літератури займалися підпільні друкарні ОУН(б) [26, с. 10]. Складовими видавничо-пропагандистського сектора були друкована (газети, журнали, брошури, листівки тощо), усна (мітинги, збори і т. ін.) та "шептана" пропаганда (чутки) [25, арк. 159-162].

Ведучи мову про друковану пропаганду, слід зазначити, що низкою інструкцій та розпоряджень установлювався зміст, кількість та порядок друку тієї чи іншої літератури. Будь-яка проблема, перш ніж потрапити на сторінки видань, детально обговорювалась членами Проводу. Вироблені при цьому зразки надсилали спочатку до крайових друкарень, де виготовляли основну масу літератури. Потім вона потрапляла на нижчі рівні, де її роздруковували відповідно до потреб осередку. Жодної іншої літератури, окрім надісланої "згори", низові осередки пропаганди видавати не мали права. Виняток становили тільки листівки місцевого значення. При цьому "свої" тексти листівок і брошур могли давати у друк лише окремі пропагандисти, переважно з числа видатних публіцистів [24, с. 61]. Не менш важливим, аніж друк, було поширення літератури, адже друковане слово, щоб "зробити відповідний вплив на тих, кому воно призначене, мусить бути розповсюджене там

де треба, тоді коли треба і так як треба" [27, арк. 342]. У пропагандистських інструкціях є численні поради кольпортерам (особам, що займались поширенням літератури - авт.) щодо методів поширення літератури, а також засад конспірації: літературу потрібно було розосереджувати по різних пунктах, а не тримати в одному місці; вона не повинна була залежуватися, а мала постійно перебувати в русі; підпільники мали виявляти кмітливість і щоразу застосовувати нові методи кольпортажу. Одночасно інструкції застерігали від поширення друкованих видань у місцях, де це могло б викликати масову відповідальність населення [28, с. 113].

Антимобілізаційну друковану пропаганду репрезентували різноманітні листівки, адже саме вони були найоптимальнішою формою пропагандистських матеріалів в умовах підпілля та друкувались найвищими тиражами (понад 100 тис. екземплярів) [24, с. 45, 82]. Насамперед підпілля випустило декілька лютючок, присвячених винятково питанню призову. Однією з них була листівка під назвою "Сталін мобілізує", видана до квітня 1944 р. [29, арк. 281-284]. "Сьогодні ніхто не сперечатиметься за те, - зазначалося в ній, - що більшовицький імперіалізм з перших років свого ганебного існування повзав намір духовно ліквідувати українство" [30, арк. 260]. А "втративши надію винищити український нарід госпорядчим гнітом, голодом, безнастанними переселеннями <...> кривавим терором НКВД <...> сталінська потвора розпачливо вхопилася останньої дошки порятунку - "мобілізації" [30, арк. 260-260 зв]. Ураховуючи те, що "нарід на м'ясорубку не йшов <...> імперіалістична звірюка, вся тремтячи від жаху та обурення, знялася з вигідного леговища в затишних "штіцпунктах" і вирушала "мобілізувати". Так почалась "доба мобілізаційних походів" сталінських умисливців. "Походів" тому, що брали і беруть у них участь не раз цілі батальйони, з повним озброєнням <...> мобілізаційні лови виглядають приблизно ось так: з диким вереском і стріляниною вриваються в мирне село <...> з ніг до голови озброєні верхівці. Стріляють на всіх і вся і то не тільки з рушниць і автоматів, але й кулеметів і навіть - гранатометів і польових гарматок. Ще здалека зачувши стрілянину, не рідко в полі, за мирною хліборобською працею, біжать мов від чуми безборонні мешканці <...> тікають не тільки чоловіки мобілізаційного віку, частогусто побачиш і підлітків, і сивого, як молодого діда, якому вже давно минуло 55 років. <...> настрілявшись досхочу, ця хижа, голодна, охрипла від лайки орда розбігається по мирних оселях і жадено не накидається на все, що вціліло від рук німецького окупанта <...> обдерши село до нитки, а інколи запаливши на прощання кілька, або кільканадцять хат, бандитська зграя вертається на своє кублице - у штіцпункт. Точаться навантажені понікуди підводи <...>, обіч них, ревучи, іде худоба, а попереду, гірше ніж худобу женуть верхівці купку людей захоплених на мобілізаційному полюванні. Декого з цих "змобілізованих" призначають на фронт, на смерть од німецької кулі, а здебільшого розправляються з нещасними жертвами, своїми власними, до того діла звичними руками зашлють на каторжні роботи в Сибір або на Урал, не одного ж розстріляють за якусь вигадану провину ... " [30, арк. 260зв-261]. Та, незважаючи на це, "нарід і далі непохитний мов скеля" і він ніколи не піде "добровільно в армію імперіалістичних кровопивців" [30, арк. 261-261зв].

У липні 1944 р. з'явилась листівка під назвою "Громадяни України!", яка ставила знак рівності між радянською та німецькою мобілізацією, наводячи такі аргументи: "...У більшовиків із каторжників і в'язнів дорогою "ласки" родяться національні дивізії. В новооку-

пованих територіях штрафні загони, чи загони автоматиків на спілку з НКВД оточують села і намагаються вилловлювати весь чоловічий елемент. А далі "влада" розбирається, кого в тюрму, кого на каторгу чи на розстріл, а кого в Червону Армію чи польський, чеський, або інші легіони. У німців із приречених на смерть полонених родяться дорогою "ласки" національні батальйони народів Східної Європи і Азії. Військо, гестапо, кріпко оточує села і намагається вилловити весь чоловічий елемент. А далі "влада" вирішує, кого послати до табору, кого кинути в тюрму або розстріляти, а кого вирядити "добровольцем" в німецьку армію, чи в національну СС-дивізію..." [31, арк. 7]. У зв'язку з цим "український народ має для окупантських мобілізаційних практик одну готову відповідь - на мобілізацію ніхто не йде", а "весь боєздатний елемент заповнює лави Української Повстанчої Армії та зі зброєю в руках захищає народ перед ворожим терором" [31, арк. 7-7зв].

Поруч із листівками, присвяченими винятково питанню призову, підпілля випустило ряд летючок, які містили антимобілізаційні заклики. Наприклад, 1 березня з'явилась листівка "Українці", яка закликала не йти на "проголошену ворогом мобілізацію", оскільки мобілізованих українців відправляють "туди, звідкіля, назагал, повороту немає: на передову - під німецькі кулі" [32, арк. 80]. У червні 1944 р. підпілля випустило листівку "Український народ", яка закликала кожного військовозобов'язаного "боронитися перед насильною мобілізацією", оскільки на "передовій більшовицько-німецького фронту" його "жде неминуча смерть" [33, арк. 81]. Антимобілізаційні заклики наявні й у текстах інших летючок [34, арк. 69; 35, арк. 86; 36, арк. 69].

Тематика призову в ЧА, очевидно, була доволі важливою для підпілля, адже вона неодноразово порушувалась і в листівках, не пов'язаних із мобілізацією [37, арк. 59-59зв; 38, арк. 71; 39, арк. 48; 40, арк. 52; 41, арк. 68-68зв]. Наприклад, випущена в березні 1945 р. летючка "До українців Лемківщини, Посяння і Холмщини!" закликала чинити спротив переселенню українців із цих теренів в УРСР, оскільки ця акція мала на меті "запроторити" місцевих жителів на "тяжкі каторжні роботи, а мужчин забрати в Червону армію" [42, арк. 79].

Поширення антимобілізаційних листівок та тих, що містили такі заклики, зафіксоване впродовж усього 1944 р., тому доцільно навести декілька прикладів. 11 березня в селі Липне Цуманського району Волинської області було розклеєно декілька летючок, написаних від руки, із закликом "не з'являйтесь у військкомат, а йти в ліси" [43, арк. 17]. У Тучинському районі Рівненської області в першій половині березня "українські націоналісти" розклеїли листівки, у яких закликали населення не йти в Червону армію [44, арк. 87]. У деяких селах Сторожинецького та Вашківцевого районів Чернівецької області у квітні були поширені летючки із закликом до населення ховати хліб, не здавати худобу, зривати мобілізацію в Червону армію, добувати зброю та готуватись до боротьби проти радянської влади [45, арк. 132].

У першій половині серпня в Куликівському районі Львівської області повстанці розклеювали на стовпах та стінах будинків "друковані на склографі націоналістичні листівки", які закликали до зриву мобілізації [46, арк. 53]. У декількох селах Ходорівського району Дрогобицької області у другій половині серпня підпілля висіли заклики про уникнення мобілізації [47, арк. 18]. А в селах Надвірнянського району Станіславської області та райцентрі Надвірна впродовж 6-8 листопада були розклеєні антимобілізаційні афіші [48, арк. 201].

Ведучи мову про поширення антимобілізаційних

листівок та тих, що містили такі заклики, слід зазначити, що радянська документація фіксує наявність таких із загрозами на кшталт: хто піде служити в Червону армію, того сім'я буде вбита, а майно - спалене [49, арк. 9; 19, арк. 68; 50, арк. 2зв; 51, арк. 43]. Проте жодна із виявлених нами нічого схожого не містить.

Протидія радянській військовій мобілізації у сфері усної пропаганди була втілена у формі мітингів та зібрань, проведення яких регламентували відповідні інструкції. Для прикладу візьмемо "Інструкцію ч. 544/4 для пропагандистів у справі масової усної пропаганди" від 27 травня 1944 р. Схема проведення мітингів та зібрань, наведена в ній, мала такий вигляд. Перед повідомленням про мітинг, збори чи нараду навколо села виставлялись стійки, які до закінчення мітингу без дозволу місцевого провідника нікого з села не випускали. Повідомлення про мітинг слід було робити в "останньому моменті перед виступом", але не раніше ніж за годину, якщо він мав проходити в одному селі та за три, якщо - у двох або трьох селах. Такі заходи мали тривати не довше 3-4 годин та відбуватися ввечері або вночі. Якщо не існувало можливості їх провести, треба було "відбути нараду вужчого гурта провідних одиниць села". У випадку неможливості "перевести ані мітинг, ані нараду" потрібно "відбути розмову з найвизначнішими людьми села (3-10 осіб) з метою з'ясувати їм про наше положення, боротьбу, завдання, тощо". В інструкції також зазначалось, що "користь буде навіть тоді, якщо інструктор-пропагандист відбуде розмову тільки з однією людиною (напр. зі станичним) і скаже їй те, про що мав говорити на мітингу, нараді чи зборах" [52, арк. 162].

Проведення мітингів та зібрань зафіксоване впродовж усього періоду мобілізації. При цьому наведені в радянських документах дані містять інформацію як про "мирний" характер зібрання, так і про погрози, що на них звучали. Для прикладу наведемо ситуацію в Тернопільській області. З 16 до 22 березня в селах Вишнівецького району повстанці проводили зібрання, на яких закликали не йти в Червону армію, погрожуючи "знищити всю сім'ю, спалити, хату, зустріти на дорозі та знищити" в разі невиконання вимог [53, арк. 31]. Схожі погрози лунали й під час зібрання в селі Мишківці Гусатинського району, яке було проведене у другій половині березня [54, арк. 17]. Натомість під час мітингу в чотирьох селах Шумського району, присвяченому боротьбі з радянською владою та її заходами, що його провів повстанський загін чисельністю 200 осіб у ніч на 3 травня, жодних погроз не звучало [55, арк. 1]. Не було їх і на мітингу, проведеному в ніч 11 травня в семи селах Чортківського району, де обговорювались питання про зрив мобілізації та організацію боротьби проти радянської влади [55, арк. 2].

9 серпня в селі Куряни Бережанського району повстанці провели мітинг, на якому закликали населення не виконувати поставок для Червоної армії і не з'являтися на призов у військкомат. Промова закінчилась погрозою, що особи, які не виконують цього, будуть знищені [56, арк. 26]. Уже наступного дня, у тому ж районі в селі Рекшин повстанський загін чисельністю 509 осіб провів мітинг, на якому оголосив наказ УПА про заборону явки у військкомат. Жодних погроз із боку виступаючих при цьому не лунало [56, арк. 32]. Згідно з повстанськими документами, цей мітинг проходив 7 серпня, а виступаючі на ньому політвиховники з куреня "Романа" "реферували про політичне положення, та закликали населення не йти в ЧА, де їх без вишколу "заград. отряди" поженуть на передову" [57, с. 478-479]. Отже, обидва повідомлення про одну й ту ж подію тією чи іншою мірою подають аналогічні дані. Проведення

мітингів та зібрань у межах області фіксується й у наступні місяці. Їхньою спільною рисою була відсутність погроз із боку виступаючих [56, арк. 31; 58, арк. 11; 59, арк. 168; 60, арк. 17]. Що ж до інших областей, то тут задокументовані лише окремі та епізодичні факти таких заходів, на яких нерідко лунали погрози [43, арк. 17; 61, арк. 151-152; 62, арк. 143; 63, арк. 44; 46, арк. 56; 64, арк. 64зв; 65, арк. 26; 66, с.124; 13, с. 479; 67, арк. 22; 68, арк. 473].

Що стосується "шептаной" пропаганди під час призову, то хоч вона і не була настільки поширена, як усна чи друкована, але все ж мала місце. Зокрема, у селах Городниця, Пробабан та Передівання Городенківського району Станіславської області 3 і 4 травня були поширені чутки, що "всіх мобілізованих українців розстріляють" або "відправлять працювати на мости, де безупинно бомбить противник" [69, арк. 3-3зв]. А в Мостиському районі Дрогобицької області в жовтні повстанці поширили чутку про те, що після всезагального військового навчання 17-річних негайно мобілізують в ЧА [70, арк. 102].

Ведучи мову про викрадення або знищення документів по мобілізації, які містились у сільрадах (списків військовозобов'язаних, повісток (або наказів) та розпоряджень військкоматів), слід зазначити, що цей напрям протидії відображений у розпорядчій документації повстанців. Зокрема, 14 серпня керівник одного з підрозділів УПА під псевдо "Бохора" видав наказ, у якому містились вказівки про те, що необхідно забрати від священників усі метричні книги та надійно сховати їх (на основі книг голови сільрад складали списки військовозобов'язаних - авт.). У сільрадах наказувалося знищувати всі списки населення та інші існуючі списки з метою недопущення контролю над жителями сіл [13, с. 269].

Говорячи про протидію мобілізації в цьому напрямі, необхідно зазначити, що викрадення чи знищення списків військовозобов'язаних до початку призову не давало змоги підрахувати кількість військовозобов'язаних по тому чи іншому регіону та розпочати призов у населених пунктах, де їх не було [71, арк. 37; 72, арк. 1]. Результативними такі дії були й під час призову, за умови якщо населення його унікало, оскільки брак списків не давав змоги розшукувати осіб, які переховувались від мобілізації [73, арк. 54, 54зв]. Щодо повісток, то, з одного боку, їх брак давав військовозобов'язаному певні підстави для неявки у військкомат [74, арк. 60]. З іншого ж, призов по селу могли провести шляхом облави, що відповідно нівелювало наявність чи брак повісток. Що ж стосується розпоряджень військкоматів, які містились у сільрадах, то захоплення їх повстанцями давало змогу отримати інформацію про той чи інший захід військкомату [75, арк. 205].

Розглядаючи збройні напади на причетних до призову осіб, слід зазначити, що до цієї категорії ми відносимо як безпосередніх виконавців мобілізаційних заходів (працівники військових комісаріатів та озброєні загони при них), так і осіб, залучених до процесу призову (працівники сільрад, партійні діячі, працівники НКВС та НКДБ, різного роду військові частини). Нам не вдалось віднайти розпорядчо-інструктивних документів ОУН(б) чи УПА, які б санкціонували проведення таких заходів щодо першої категорії осіб. Проте їх доцільність є більш ніж очевидною. Наведемо декілька задокументованих радянською стороною прикладів на території Рівненської області.

22 лютого в одне з сіл Мізоцького району для проведення обліку був відправлений інструктор четвертої частини районного військкомату (РВК), який так і не повернувся. Будинок, у якому він перебував, виявився спа-

леним. А тому, на думку обласного військового комісара, були всі підстави вважати, що його вбили повстанці [76, арк. 8]. 24 лютого очільника загальної частини Дубнівського військкомату було відправлено у Здолбунівський РВК. Наступного дня він виїхав назад, проте так і не повернувся. Проведений розшук не дав результатів. Відповідно обласний військовий комісар зробив висновок, що очільник потрапив у руки підпільників і або загинув, або перебуває в полоні [76, арк. 8]. 26 лютого в одному з сіл Межиріцького району зник очільник третьої частини місцевого військкомату та його охоронець [77, арк. 22]. 27 лютого між містом Корець та селом Гоща Гощанського району повстанці обстріляли очільника другої частини місцевого РВК та працівника РВ НКДБ, які виїжджали в села в питаннях обліку та призову. Унаслідок обстрілу обидва отримали поранення [76, арк. 8]. Того ж дня в одному з сіл Деражнянського району підпільники вбили очільника третьої частини місцевого РВК [76, арк. 8; 13, с. 108].

Зауважимо, що це всі випадки збройних нападів на військових комісарів, задокументовані за лютий 1944 р. (у січні таких не було, адже військкоми лише з кінця місяця почали прибувати в межі області [78, арк. 18-32]). Кількість нападів доволі незначна, особливо якщо взяти до уваги те, що за січень-лютий у межах області повстанці здійснили 174 акти "індивідуального терору на місцевий актив та їх сім'ї", знищивши таким чином 464 особи [79, с. 192]. Окрім цього, підпільники здійснювали напади на районні центри та інші населені пункти, а також мали збройні сутички із регулярними частинами Червоної армії та військами НКВС [79, с. 191-192].

Схожа ситуація спостерігалась і на території Тернопільської області. Від 15 березня до 25 травня зафіксовано лише вісім збройних нападів у 28 районах, з яких водився призов (шість обстрілів армійських призовних комісій, замах на очільника першої частини Кременецького МВК, убивство очільника четвертої частини Пробіжнського РВК) [80, арк. 16; 81, арк. 22; 82, арк. 167]. Як і у випадку з попередньою областю, підпільні та повстанські структури також вели боротьбу і в інших напрямках, зокрема проти представників радянської адміністрації, частин Червоної армії та військ НКВС [83, арк. 13-19]. Також додамо, що в березні на території області зупинився німецько-радянський фронт, який стабілізувався на кілька місяців по лінії річок Серет і Стрипа. З радянського боку в прифронтовій смузі було дуже багато військ, тому діяльність підпілля та загонів УПА була вкрай обмежена [57, с. 53].

Більш інтенсивно протидія радянській військовій мобілізації в цьому напрямі розгорнулась на теренах Львівської області в серпні та вересні 1944 р. За цей період повстанці вчинили 26 збройних нападів на безпосередніх виконавців мобілізаційних заходів [64, арк. 63-65зв; 84, арк. 83; 85, арк. 91, 92, 93; 86, арк. 121, 123, 124; 87, арк. 140-143; 88, арк. 194; 46, арк. 54, 55]. Для прикладу розглянемо напад на групу осіб, надісланих для проведення призову в село Тучапи Городоцького району, що стався 14 серпня. Згідно з даними УНКДБ у Львівській області, "14 серпня о 18 годині Городоцький військкомат під командуванням старшого лейтенанта Червоної Армії спрямував групу бійців 40 чоловік у село Тучапи, для проведення мобілізації в Червону Армію. З цією групою для проведення арешту виїхав очільник Городоцького РВ НКДБ, майор держбезпеки тов. Лабузов та оперуповноважений РВ НКДБ, мол. лейтенант держбезпеки тов. Пасюнін. Залишивши на окраїні села бійців, два офіцери військкомату, Лабузов і Пасюнін на підводі поїхали в село. На під'їзді до сіль-

ради були закидані гарантими й обстріляні. Одночасно бандою УПА були обстріляні бійці, залишені на окраїні села, які, прийнявши бій, повернулись у район. Долю Лабузова, Пасюніна і двох офіцерів Червоної Армії встановити неможливо ..." [46, арк. 55].

Секретар Львівського обкому, інформуючи про цю подію ЦК КП(б)У, повідомив, що "в село Тучапи була надіслана група озброєних працівників НКВД, НКДБ та військкомату у кількості 42 чол., на чолі з офіцером райвійськкомату ст. лейтенантом тов. Герасюком, <...> нач. РВ НКДБ тов. Лабузов з працівником РВ міліції лейтенантом Васильєвим, лейтенантом і ст. сержантом райвійськкомату з метою розвідки поїхали в село. В центрі села, проїжджаючи міст через яр, були обстріляні бандитами. Всі вони зіскочили з підводи в яр і почали (як сказав візник) відстрілюватися. Візник, житель міста Городок, на поранених конях втік і поставив до відома про це залишену на окраїні села групу бійців на чолі з лейтенантом тов. Герасюком, який повів групу в село. Група Герасюка з крайнього будинку була обстріляна, лейтенант Герасюк і один боєць були важко поранені. <...> Доля очільника РВ НКДБ і трьох товаришів з ним - невідома ..." [79, с. 263].

Суттєвих відмінностей обидва радянські джерела не мають. Натомість повстанський звіт подає дещо іншу картину: "13.VIII.1944 р. в с. Тучапах був назначений побір до ЧА. Цього дня в селі стаціонаувала група УПА. Село цілковито не пішло на мобілізацію. Тоді НКВД в силі 60 осіб зробило облогу на село. Між ними були деякі поляки з с. Родатич, які добре знали це село. Ще перед тим до села приїхало авто з 3 червоноармійцями (один жид), буцімто по збіжжя, це була розвідка. За ними прийшло 6 червоноармійців без зброї, а після них в'їхало на підводах ще 4 червоноармійців зі зброєю, яку мали поховану під плащами. Коли остатні (4) ввійшли у село, вив'язався між ними бій з малою групою озброєних людей, а рівночасно розпочався другий бій в іншому кінці цього села з наступаючими НКВД-истами в силі 40 осіб. Наступ НКВД-истів відперто, а всіх, що злапано в селі, зліквідовано. По проверці документів виказало, що вбитими були: 1) підполковник-червоноармієць, 2) майор НКВД, 3) старший лейтенант НКВД, 4) молодший лейтенант НКВД, 5) сержант НКВД. Всіх вбитих червоних 8, а зі сторони групи УПА один ранений чотирма кулями в руку (ранений чотовий)" [89, с. 89-90].

Загальний опис подій до певної міри збігається з радянськими даними, але кількість осіб, що прибули в село, становить 60, хоча під час сутички на окраїні села їх уже 40, що відповідає радянським документам. Бій розпочався лише тоді, коли в село заїхало на підводах четверо червоноармійців, що також співпадає із радянськими даними. До певної міри збігаються і дані про втрати. Радянська сторона визнала зниклими безвісти чотирьох осіб, що були обстріляні в селі: майора та молодшого лейтенанта НКДБ, лейтенанта та старшого сержанта військкомату, а також убитим керівника групи - старшого лейтенанта. У повстанському звіті всі вони значаться як убиті. При цьому звання лише трьох із п'яти названих осіб співпадають, і то вони позначені як співробітники НКВС.

Збройні напади на безпосередніх виконавців мобілізаційних заходів упродовж серпня-вересня мали місце й на території інших областей. По п'ять таких випадків зафіксовано на території Станіславської [90, арк. 361; 91, арк. 386; 92, арк. 238; 62, арк. 145; 93, арк. 212] та Тернопільської [94, арк. 3; 95, арк. 67; 13, с. 307; 96, с. 110; 97, арк. 74] областей і 11 - на території Дрогобицької [98, арк. 203; 99, арк. 107; 100, арк. 5; 101, арк. 14, 15; 102, арк. 85; 103, арк. 32; 104, арк. 22].

Зауважимо, що впродовж серпня-вересня підпілля та повстанці також чинили спротив утвердженню радянської адміністрації, проведенню посівної кампанії, мали сутички з червоноармійцями та вели систематичні бої з військами НКВС [79, с. 268, 272, 285; 99, арк. 37, 107; 105, арк. 116; 106, арк. 86]. Це певною мірою пояснює таку невелику кількість збройних нападів на безпосередніх виконавців мобілізаційних заходів. Водночас радянська документація фіксує їх і в наступні місяці.

На початку жовтня в селі Доротище Ковельського району Волинської області було вчинено напад на двох працівників місцевого військкомату. Згідно з повідомленням Ковельського райкому, 4 жовтня 17 повстанців, одягнених у форму червоноармійців, здійснили напад на будинок, у якому ночували два працівники РВК - очільник четвертої частини та інструктор. Під час сутички повстанцям удалося роззброїти працівників та забрати їхні документи (повідіти та накази обласного військового комісара про приписку). Описля підпілляники вивели працівників на вулицю та залишили біля них одного охоронця. Скориставшись темрявою, вони збили з ніг охоронця та втекли [107, арк. 73].

Очільник НКДБ УРСР, інформуючи про цей випадок союзне керівництво, загалом підтверджує такий розвиток подій, проте датує його 5 жовтня та зазначає, що після того як повстанці обеззброїли працівників військкомату, вони зникли [108, арк. 293]. Це підтверджує й керівник союзного НКВС, інформуючи про цю подію Й. Сталіна. При цьому датує її 3 жовтня [109, с. 96]. Згідно з повстанськими документами, ця подія відбулась 13 жовтня, а напад здійснив рій під командуванням старшого булавного "Тигра" із бригади "Соборна Україна", що входила у з'єднання груп "Завихост" [110, с. 752]. Після нападу рій роззброїв працівників військкомату, провів із ними політичну бесіду та відпустив їх [110, с. 733]. Зіставлення цих документів дає можливість говорити про те, що в ході нападу і справді відбулась перестрілка, після якої працівники РВК були роззброєні, їхні документи забрані, а вони згодом відпущені.

10 жовтня о шостій годині ранку в село Раківчик Коршівського району Станіславської області для забезпечення явки на реєстрацію виїхали очільники другої частини РВК (старший лейтенант), інструктор четвертої частини військкомату (молодший лейтенант), боєць винищувального загону та конюх. У лісі поблизу села Лісна Слобідка на них було вчинено напад. У результаті сутички повстанці вбили старшого лейтенанта та поранили молодшого [111, арк. 6-6зв]. Підпільний звіт із цього приводу зазначив: "...Дня 10.X.1944. в ранній годині на терені Коршівського ліса під час перемаршу розшуки з відділу "Сурма" в короткій перестрілці вбили старшого лейтенанта начальника Райвоенкомату і тяжко ранили молодшого лейтенанта, який по двох годинах помер..." [112, арк. 122]. Отож, в обох документах співпадає дата та час події, частково її хід, а також кількість втрат.

15 жовтня в село Острів Козинського району Рівненської області, для розшуку чоловіків, які уникали призову, виїхали троє осіб (очільник другої частини РВК, завідувач складу військкомату, військовозобов'язаний). Прибувши у село, вони напились, розшукали чотирьох осіб, що уникали призову, та на зворотному шляху заїхали на хутір Клини, де в будинку одного жителя, продовжили пиячити. Під час цього на будинок було здійснено напад, у ході якого загинуло п'ятеро осіб (очільник другої частини, завідувач складу, військовозобов'язаний, візник, один із затриманих призовників) [113, арк. 150-150зв].

24 жовтня винищувальний загін Тлустенського РВК Тернопільської області у складі дев'яти осіб на чолі з

інструктором четвертої частини військомату був спрямований в село Попівці для розшуку 17-річних, які уникали призову. Повертаючись із села, група потрапила в засідку та була ліквідована [59, арк. 167]. 9 листопада в селі Крилос Галицького району Станіславської області бійці військомату проводили облаву на призовників. Під час цієї операції на них було здійснено напад, у ході якого повстанці відступили [114, арк. 300].

15 листопада у селі Кримне Заболотівського району Волинської області повстанський загін чисельністю 200 осіб здійснив напад на працівників РВК. Як наслідок, семеро осіб було вбито, а 15 - захоплено та згодом відпущено [115, арк. 179]. 21 листопада в село Новосілля Ходорівського району Дрогобицької області для проведення облави виїхало 30 бійців. На зворотному шляху їх обстріляли повстанці [116, арк. 108зв].

6 грудня в одному з сіл Струсівського району Тернопільської області повстанці затримали та роззброїли старшого команди супроводу мобілізованих, забрали та знищили списки на призовників і хотіли взяти його в полон. Проте затриманому вдалося втекти [117, арк. 284]. 20 грудня в село Залуква Галицького району Станіславської області для перевірки військових документів чоловічого населення, згідно з наказом НКО № 064, виїхали працівники РВК та бійці із 64 начального запасного стрілецького полку. Під час подвірного обходу семеро осіб на чолі з очільником четвертої частини РВК були обстріляні повстанцями. Група відійшла та стала очікувати на підкріплення. За той час підпільники встигли відступити [51, арк. 43].

Збройні напади на безпосередніх виконавців мобілізаційних заходів тривали й надалі, а їх здійснення відбувалось такими ж способами, які описані вище [118, арк. 14; 119, арк. 85, 85зв; 60, арк. 18; 120, с. 149, 188; 13, с. 640, 642, 644; 121, арк. 145; 122, арк. 16; 123, арк. 19зв; 124, арк. 39; 125, арк. 12; 126, арк. 18, 20; 127, арк. 33]. Варто також зазначити, що 13 січня 1945 р. Львівський військовий округ видав наказ № 001, який зобов'язував обласні та районні військомати взяти участь у проведенні всіх заходів, спрямованих на ліквідацію збройного руху опору, використовуючи наявні у військоматах ресурси [128, арк. 4-5].

Висновки

Таким чином, тактика збройного руху опору щодо мобілізації в ЧА була спрямована на протидію цьому заходу радянської влади. Аналіз розпорядчо-інструктивних документів повстанських та підпільних структур, а також залучення задокументованих радянською стороною випадків протидії призову, дали змогу визначити основні напрями боротьби ОУН і УПА проти мобілізації в ЧА.

Антимобілізаційна видавничо-пропагандистська робота містила в собі всі компоненти цього напрямку діяльності ОУН. У сфері друкованої пропаганди вплив на призивну кампанію здійснювався за рахунок видання та поширення антимобілізаційних листівок та летючок з антимобілізаційними закличками. Водночас проблема мобілізації наявна й у текстах листівок, не пов'язаних із призовом. Мітинги та зібрання з антимобілізаційними закличками (нерідко із погрозами до населення) відображають усну складову пропагандистської роботи, спрямованої проти мобілізації в ЧА. Зрештою, під час призову мали місце і різноманітні чутки.

Знищення або викрадення мобілізаційних документів, що містились у сільрадах як спосіб протидії призову, були до певної міри ефективними, проте ця ефективність залежала від конкретної ситуації.

Ведучи збройну боротьбу проти призову, повстанці

насамперед учиняли напади на працівників військоматів та бійців, які займались безпосереднім проведенням призову в ЧА.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кентій А. В. Збройний чин українських націоналістів. 1920-1956. Історико-архівні нариси: у 2 т. Київ, 2008. Т. 2: Українська повстанська армія та збройне підпілля Організації українських націоналістів. 1942-1956. 415 с.
2. Організація Українських Націоналістів і Українська Повстанська Армія. Історичні нариси / За ред. С. Кульчицького. Київ: Наукова думка, 2005. 496 с.
3. Киричук Ю. Ставлення ОУН-УПА до мобілізації населення західних областей України в Червону армію (січень 1944 р. - травень 1945 р.). *Вісник Львівського університету. Серія Історична*. 2000. Вип. 35-36. С. 344-353.
4. Стародубець Г. Роль українського повстанського підпілля в організації опору мобілізаційним заходам радянської влади у західних областях України в 1944 році. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Історія*. 2005. Вип. 1. С. 293-298.
5. Марчук І. Мобілізація чи провокація. Реабілітовані історію: у двадцяти семи томах. Рівненська область / Головна редколегія (голова П. Т. Тронько, заступник голови О. П. Реєнт, Ю. З. Данилюк та ін.); редколегія тому (співголова В. М. Королюк, співголова Ю. М. Торкунов, відп. секретар А. А. Жив'юк та ін.). Кн. 1. Рівне: ВАТ "Рівненська друкарня", 2006. С. 415-424.
6. Патриляк І. К. Діяльність українського націоналістичного підпілля та повстанської армії в роки Другої світової війни: дис. доктор. істор. наук: 07.00.01 / Київський національний університет імені Тараса Шевченка. Київ, 2012. 545 с.
7. Тактична інструкція. 24 грудня 1943 р. *ГДА СБУ* (Галузевий державний архів Служби Безпеки України), ф. 13, спр. 376, т. 60, арк. 219.
8. Протокол допиту Луцького О. А. від 6 серпня 1945 р. *ГДА СБУ*, ф. 13, спр. 372, т. 53, арк. 186-192.
9. Інструкції до виконання. Січень 1944 р. *ГДА СБУ*, ф. 13, спр. 376, т. 28, арк. 34-38.
10. ОУН і УПА в 1944 році. Документи: в 2 ч. / упоряд. О. Веселова, С. Кокін, О. Лисенко, В. Сергійчук; відп. ред. С. Кульчицький. Київ: Інститут історії НАН України, 2009. Ч. 1. 292 с.
11. Літопис Української Повстанської Армії. Нова серія. Т. 14 : УПА і заплілля на ПЗУЗ. 1943-1945. Нові документи / упоряд. В. Ковальчук, І. Марчук. К. ; Торонто: Літопис УПА, 2010. 640 с.
12. Протокол допиту Янишевського С. П. від 8-9 жовтня 1948 р. *ГДА СБУ*, ф. 13, спр. 372, т. 20, арк. 100-125.
13. Украинские националистические организации в годы Второй мировой войны. Документы: в 2 т. / под ред. А. Н. Артизова. Москва: Российская политическая энциклопедия (РОССПЭН), 2012. Т. 2 : 1944-1945. 1167 с.
14. Протокол допиту Левковича В. М. від 5-6 червня 1947 р. *ГДА СБУ*, ф. 13, спр. 372, т. 4, арк. 354-373.
15. ОУН і УПА в 1944 році. Документи: в 2 ч. / упоряд. О. Веселова, С. Кокін, О. Лисенко, В. Сергійчук; відп. ред. С. Кульчицький. Київ: Інститут історії НАН України, 2009. Ч. 2. 256 с.
16. Зведення Станіславського обласного військового комісара про хід мобілізації військовозобов'язаних в області станом на 31 серпня 1944 року. *ДАІФО* (Державний архів Івано-Франківської області), ф. р-753, оп. 1, спр. 5, т. 4, арк. 2-4.
17. Інформація політвідділу Львівського обласного військомату про хід мобілізації. 2 вересня 1944 р. *ДАЛО* (Державний архів Львівської області), ф. п-3816, оп. 1, спр. 30, арк. 94-99.
18. Політдонесення політвідділу Дрогобицького обласного військомату про хід мобілізації та протидію їй зі сторони повстанців. 4 вересня 1944 р. *ДАЛО*, ф. п-8665, оп. 1, спр. 8, арк. 34-35 зв.

19. Політдонесення політвідділу Тернопільського обласного військкомату про хід мобілізації та протидію їй зі сторони підпілля. 27 серпня 1944 р. ДАТО (Державний архів Тернопільської області), ф. п-5013, оп. 3, спр. 2, арк. 67-68 зв.
20. Інструкція ч. 1/44. ГДА СБУ, ф. 13, спр. 372, т. 17, арк. 168-174.
21. Наказ № 4. 11 лютого 1944 р. ЦДАГОУ (Центральний державний архів громадських об'єднань України), ф. 1, оп. 23, спр. 930, арк. 92.
22. Довідка НКДБ УРСР про діяльність ОУН та УПА за період з 25.07. по 10.08.44 р. ГДА СБУ, ф. 16, оп. 1, спр. 547 (544), арк. 183-192.
23. Лист групи українських націоналістів начальнику Тернопільського обласного управління Міністерства державної безпеки. 23 березня 1950 р. ЦДАГОУ, ф. 1, оп. 24, спр. 31, арк. 65-68.
24. Стасюк О. Видавничо-пропагандивна діяльність ОУН (1941-1953 рр.). Львів: Центр досліджень визвольного руху; Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича, 2006. 384 с.
25. Виписка зі свідчень Дужого П. А. ГДА СБУ, ф. 13, спр. 372, т. 6, арк. 158-162.
26. Стасюк О. Підпільні друкарні ОУН (1941-1953 рр.). Львів, 2011. 296 с.
27. Інструкція в справі розповсюдження літератури. 11 жовтня 1944 р. ГДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 10, арк. 342-342 зв.
28. Стасюк О. Контроль за виготовленням та поширенням підпільних друкув у системі видавничо-пропагандистських структур ОУН (1944-1953). *Український визвольний рух*. Львів, 2007. Збірник 11. С. 95-118.
29. Самостійна Україна. Ч. 9. Квітень 1944 р. ГДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 20, арк. 281-285 зв.
30. Листівка Сталін мобілізує. ГДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 33, арк. 260-261 зв.
31. Листівка Громадяни України! Липень 1944 р. ДАЛО, ф. п-3, оп. 1, спр. 70, арк. 7-7 зв.
32. Листівка Українці. 1 березня 1944 р. ГДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 42, арк. 80-80 зв.
33. Листівка Український народі. Червень 1944 р. ГДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 42, арк. 81-81 зв.
34. Листівка Українці. ГДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 41, арк. 69-69 зв.
35. Листівка Українці. ГДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 42, арк. 86-86 зв.
36. Листівка Українці. 1944 р. ГДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 64, арк. 69.
37. Листівка Громадяни України! Січень 1944 р. ГДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 41, арк. 59-59 зв.
38. Друзі старшини і стрільці. Січень 1945 р. ГДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 41, арк. 71-72.
39. Листівка Селяне України! Червень 1944 р. ГДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 64, арк. 48-48 зв.
40. Листівка Молодь України. Червень 1944 р. ГДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 64, арк. 52-52 зв.
41. Листівка Новий загарбник в Україні! Жовтень 1944 р. ГДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 64, арк. 68-68 зв.
42. Листівка До українців! Лемківщини, Посяння і Холмщини. Березень 1945 р. ГДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 64, арк. 79-80.
43. Доповідна записка Волинського обкому КП(б)У про проведену роботу. 20 березня 1944 р. ДАВО (Державний архів Волинської області), ф. п-1, оп. 2, спр. 8, арк. 13-26.
44. Інформація Рівненського обкому КП(б)У про роз'яснення місцевому населенню звернення президії Верховної ради і Раднаркому УРСР, ЦК КП(б)У "До учасників так званих "УПА" і УНР" та дії ОУН і УПА по зриванню всіх заходів радянської влади. ЦДАГОУ, ф. 1, оп. 23, спр. 930, арк. 87-90.
45. Оперативне зведення НКДБ УРСР про діяльність ОУН і УПА на звільненій території західних областей України станом на 26 квітня 1944 р. ГДА СБУ, ф. 16, оп. 1, спр. 547 (544), арк. 129-132.
46. Інформація управління НКДБ у Львівській області про діяльність українських націоналістів. 17 серпня 1944 р. ДАЛО, ф. п-3, оп. 1, спр. 67, арк. 52-57.
47. Доповідна записка уповноваженого Дрогобицького обкому КП(б)У про мобілізацію у Ходорівському районі. 27 серпня 1944 р. ДАЛО, ф. п-5001, оп. 2, спр. 55, арк. 15-20 зв.
48. Інформація Надвірнянського районного військового комісара про хід мобілізації військовозобов'язаних 1900-1907 р. н. станом на 14 листопада 1944 р. ДАІФО, ф. р-768, оп. 1, спр. 3, арк. 201.
49. Політінформація Станіславського обкому КП(б)У про проведену роботу станом на 20 серпня 1944 р. ЦДАГОУ, ф. 1, оп. 23, спр. 813, арк. 1-18.
50. Інформація Войнилівського районного військового комісара про хід мобілізації та випадки протидії призову зі сторони повстанців. 10 вересня 1944 р. ДАІФО, ф. р-774, оп. 1, спр. 1, арк. 2-2 зв.
51. Донесення Станіславського обласного військового комісара про діяльність ОУН і УПА на території області. ДАІФО, ф. р-753, оп. 1, спр. 63, т. 1, арк. 32-52.
52. Інструкція ч. 544/4 для пропагандистів у справі масової усної пропаганди. 26 травня 1944 р. ГДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 10, арк. 161-165.
53. Інформація Вишнівецького райкому КП(б)У про стан району. 22 березня 1944 р. ДАТО, ф. п-1, оп. 1, спр. 123, арк. 31-32.
54. Інформація Тернопільського обкому КП(б)У про стан у звільнених районах області. 31 березня 1944 р. ЦДАГОУ, ф. 1, оп. 23, спр. 890, арк. 13-18.
55. Доповідна записка Тернопільського обкому КП(б)У про дії на території області формувань УПА і підпілля ОУН та підсумки боротьби з ними за квітень-травень 1944 р. ДАТО, ф. п-1, оп. 1, спр. 102, арк. 1-9.
56. Інформація Тернопільського обкому КП(б)У про активізацію формувань УПА на території області. ЦДАГОУ, ф. 1, оп. 23, спр. 919, арк. 21-33.
57. Літопис Української Повстанської Армії. Нова серія. Т. 20: Воєнна округа УПА "Лисоня". 1943-1952. Документи і матеріали / упоряд. С. Волянук. Київ; Торонто: Літопис УПА, 2012. 840 с.
58. Донесення Козлівського райкому КП(б)У про діяльність повстанців в районі. 5 листопада 1944 р. ДАТО, ф. п-14, оп. 1, спр. 8, арк. 11-11 зв.
59. Політдонесення політвідділу Тернопільського обласного військкомату про діяльність українських націоналістів на території області. Жовтень 1944 р. ДАТО, ф. п-5013, оп. 3, спр. 2, арк. 166-169.
60. Політдонесення політвідділу Тернопільського обласного військкомату про діяльність повстанців на території області. 7 лютого 1945 р. ДАТО, ф. п-5013, оп. 3, спр. 7, арк. 17-18 зв.
61. Спецповідомлення НКДБ УРСР про факти зривання українськими націоналістами мобілізації військовозобов'язаних на території Ровенської області та заходи щодо локалізації підірвної діяльності ОУН і УПА. 18 березня 1944 р. ЦДАГОУ, ф. 1, оп. 23, спр. 930, арк. 150-155.
62. Політінформація Станіславського обкому КП(б)У про хід мобілізації військовозобов'язаних, діяльність на території області формувань УПА та необхідність здійснення заходів щодо їх ліквідації. 29 серпня 1944 р. ЦДАГОУ, ф. 1, оп. 23, спр. 928, арк. 140-148.
63. Спеціальне повідомлення управління НКДБ у Львівській області про активізацію діяльності ОУН, УПА та УНР. 8 серпня 1944 р. ДАЛО, ф. п-3, оп. 1, спр. 67, арк. 43-46.
64. Інформація політвідділу Львівського обласного військкомату про хід мобілізації та заходи ОУН і УПА спрямовані на її зрив. 11 серпня 1944 р. ДАЛО, ф. п-3816, оп. 1, спр. 30, арк. 63-67.
65. Інформація політвідділу Львівського обласного військкомату про діяльність ОУН і УПА на території області станом на 21 квітня 1945 р. ДАЛО, ф. п-3816, оп. 1, спр. 98, арк. 26-29.

66. Сергійчук В. Десять буремних літ. Західноукраїнські землі у 1944-1953 рр. Нові документи і матеріали. Київ: Дніпро, 1998. 944 с.
67. Політдонесення Коломийського районного військового комісара про хід мобілізації, її зривання повстанцями та ряд інших питань. 30 грудня 1944 р. *ДАІФО*, ф. р-763, оп. 1, спр. 2, арк. 20-22.
68. Інформація Косівського районного військового комісара про роботу з особами 1928 р. н. та протидію цим заходам зі сторони повстанців. Березень 1945 р. *ДАІФО*, ф. р-753, оп. 1, спр. 43, т. 1, арк. 473.
69. Інформація Городенківського районного військового комісара про хід мобілізації та протидію цьому заходу зі сторони підпілля. 5 травня 1944 р. *ДАІФО*, ф. р-753, оп. 1, спр. 2, т. 1, арк. 3-3 зв.
70. Інформація відділу всезагального військового навчання Дрогобицького обласного військкомату про військове навчання з особами 1927 р. н. та перешкоджання у проведенні навчання зі сторони українських націоналістів. 1 жовтня 1944 р. *ДАЛО*, ф. п-5001, оп. 2, спр. 125, арк. 102-102 зв.
71. Інформація Вишнівецького райкому КП(б)У про стан району. 31 березня 1944 р. *ДАТО*, ф. п-1, оп. 1, спр. 123, арк. 34-38.
72. Інформація Галицького районного військового комісара про хід мобілізації та протидію призову зі сторони українських націоналістів. 4 серпня 1944 р. *ДАІФО*, ф. р-824, оп. 1, спр. 2, арк. 1-2.
73. Політдонесення Коропецького районного військового комісара про хід мобілізації осіб 1927 р. н. та протидію призову зі сторони повстанців. 25 вересня 1944 р. *ДАТО*, ф. п-5013, оп. 3, спр. 4, арк. 54-54 зв.
74. Оперативне зведення НКДБ УРСР про діяльність ОУН і УПА на звільненій території західних областей України. *ГДА СБУ*, ф. 16, оп. 1, спр. 547 (544), арк. 57-62.
75. Політдонесення політвідділу Тернопільського обласного військкомату про хід мобілізації військовозобов'язаних 1900-1907 р. н. та протидію призову зі сторони підпілля. Листопад 1944 р. *ДАТО*, ф. п-5013, оп. 3, спр. 2, арк. 202-206.
76. Донесення Ровенського обласного військового комісара про втрати серед офіцерського складу райвійськкоматів області. 23 березня 1944 р. *ДАРО* (Державний архів Рівненської області), ф. р-2333, оп. 1, спр. 2, арк. 8-9.
77. Записка НКДБ УРСР про діяльність УПА на звільненій території Ровенської та Волинської областей. 1 березня 1944 р. *ГДА СБУ*, ф. 16, оп. 1, спр. 547(544), арк. 21-22.
78. Наказ Ровенського обласного військового комісара про призначення офіцерів на посади у райвійськкомати області. 9 березня 1944 р. *ДАРО*, ф. р-2333, оп. 1, спр. 1, арк. 18-32 зв.
79. Літопис Української Повстанської Армії. Нова серія. Т. 4: Боротьба проти УПА і націоналістичного підпілля: інформаційні документи ЦК КП(б)У, обкомів партії, НКВС-МВС, МДБ-КДБ (1943-1959) / упоряд. А. Кентій, В. Лозицький, І. Павленко. Київ; Торонто: Літопис УПА, 2002. Кн. 1: 1943-1945. 596 с.
80. Політдонесення політвідділу Тернопільського обласного військкомату про хід мобілізації та протидію призову зі сторони повстанців. 27 травня 1944 р. *ДАТО*. ф. п-5013, оп. 3, спр. 2, арк. 15-21.
81. Політдонесення Пробижнянського районного військового комісара про хід мобілізації та перешкоджання їй зі сторони українських націоналістів. 23 травня 1944 р. *ДАТО*, ф. п-5013, оп. 3, спр. 3, арк. 22-23.
82. Політінформація Скалатського райкому КП(б)У про стан справ у районі. 23 квітня 1944 р. *ДАТО*, ф. п-1, оп. 1, спр. 123, арк. 167-168.
83. Довідка Тернопільського обкому КП(б)У про діяльність українських націоналістів в області станом на 1 червня 1944 р. *ДАТО*, ф. п-1, оп. 1, спр. 102, арк. 10-21.
84. Інформація політвідділу Львівського обласного військкомату про збройний напад українських націоналістів. 18 серпня 1944 р. *ДАЛО*, ф. п-3816, оп. 1, спр. 30, арк. 83.
85. Інформація політвідділу Львівського обласного військкомату про хід мобілізації та протидію їй зі сторони підпілля. 29 серпня 1944 р. *ДАЛО*, ф. п-3816, оп. 1, спр. 30, арк. 85-93.
86. Інформація політвідділу Львівського обласного військкомату про хід мобілізації та протидію їй зі сторони повстанців. *ДАЛО*, ф. п-3816, оп. 1, спр. 30, арк. 121-125.
87. Політдонесення політвідділу Львівського обласного військкомату про хід мобілізації військовозобов'язаних за вересень та перешкоджання призову зі сторони ОУН та УПА. 3 жовтня 1944 р. *ДАЛО*, ф. п-3816, оп. 1, спр. 30, арк. 138-151.
88. Спеціальне повідомлення НКДБ УРСР про діяльність ОУН і УПА на території Львівської області. 17 серпня 1944 р. *ГДА СБУ*, ф. 16, оп. 1, спр. 547 (544), арк. 193-196.
89. Літопис Української Повстанської Армії. Нова серія. Т. 13: Воєнна округа "Буг". Документи і матеріали. 1943-1952 / упоряд. В. Мороз; О. Вовк. Київ; Торонто: Літопис УПА, 2009. Кн. 2. 1229 с.
90. Інформація Рогатинського районного військового комісара про хід мобілізації та протидію їй зі сторони повстанців. 15 серпня 1944 р. *ДАІФО*, ф. р-753, оп. 1, спр. 3, т. 2, арк. 361-362 зв.
91. Позачергове донесення Букачівського районного військового комісара про збройний напад підпільників. 17 серпня 1944 р. *ДАІФО*, ф. р-753, оп. 1, спр. 3, т. 2, арк. 386-386 зв.
92. Політдонесення Рогатинського районного військового комісара про зривання повстанцями призову. 25 серпня 1944 р. *ДАІФО*, ф. р-753, оп. 1, спр. 4, т. 3, арк. 238-238 зв.
93. Спеціальне повідомлення НКДБ УРСР про діяльність ОУН і УПА та хід боротьби з ним на території західних областей УРСР. *ГДА СБУ*, ф. 16, спр. 547 (544), арк. 209-223.
94. Спеціінформація Шумського райкому КП(б)У про діяльність оунівців в районі за вересень 1944 р. *ДАТО*, ф. п-24, оп. 1, спр. 14, арк. 2-3.
95. Інформація Тернопільського обкому КП(б)У про діяльність ОУН і УПА. 5 листопада 1944 р. *ЦДАГОУ*, ф. 1, оп. 23, спр. 929, арк. 65-75.
96. ОУН і УПА у Другій світовій війні. Документи і матеріали. *Український історичний журнал*. 1995. № 2. С. 93-122.
97. Спеціальне політдонесення політвідділу Тернопільського обласного військкомату про діяльність українських націоналістів. 6 вересня 1944 р. *ДАТО*, ф. п-5013, оп. 3, спр. 2, арк. 73-75.
98. Спеціальне повідомлення НКДБ УРСР про діяльність ОУН і УПА та хід боротьби з ним на території західних областей УРСР. *ГДА СБУ*, ф. 16, спр. 547 (544), арк. 200-208.
99. Звіт про роботу Дрогобицького обкому КП(б)У за серпень-вересень 1944 р. *ДАЛО*, ф. п-5001, оп. 2, спр. 21, арк. 37-113.
100. Спецповідомлення УНКВС у Дрогобицькій області про збройний напад повстанців. 19 серпня 1944 р. *ДАЛО*, ф. п-5001, оп. 2, спр. 23, арк. 5.
101. Інформація Дрогобицького обкому КП(б)У про хід відновлення промисловості, організаційно-партійну роботу, хід мобілізації в РСЧА та політичні настрої населення області. 28 серпня 1944 р. *ДАЛО*, ф. п-5001, оп. 2, спр. 34 арк. 11-19.
102. Доповідь політвідділу Дрогобицького обласного військкомату про проведену роботу обласним, районними та міськими військкоматами області. 12 вересня 1944 р. *ДАЛО*, ф. п-5001, оп. 2, спр. 125, арк. 75-90.
103. Довідка УНКВС у Дрогобицькій області про проведену роботу по боротьбі з повстанським рухом за серпень 1944 р. *ДАЛО*, ф. п-5001, оп. 6, спр. 46, арк. 31-34.
104. Доповідна записка Дрогобицького обкому КП(б)У про підсумки мобілізації військовозобов'язаних на території області, настрої польського населення та хід боротьби з формуваннями УПА та підпіллям ОУН. 9 вересня 1944 р. *ДАЛО*, ф. п-5001, оп. 6, спр. 282, арк. 19-26.
105. Інформація політвідділу прикордонних військ НКВС Українського округу про діяльність ОУН і УПА. 6 жовтня 1944 р. *ДАЛО*, ф. п-3, оп. 1, спр. 67, арк. 116-117 зв.
106. Політінформація Станіславського обкому КП(б)У про

діяльність повстанців та заходи боротьби з ними. 15 листопада 1944 р. ЦДАГОУ, ф. 1, оп. 23, спр. 929, арк. 86-90.

107. Інформація Ковельського райкому КП(б)У про діяльність оунівців на території району. ДАВО, ф. п-1, оп. 2, спр. 13, арк. 73.

108. Спеціальне повідомлення НКДБ УРСР про діяльність ОУН і УПА та боротьбу з ними на території УРСР. 14 жовтня 1944 р. ГДА СБУ, ф. 16, оп. 1, спр. 547 (544), арк. 283-294.

109. "Особые папки" Сталіна і Молотова про національно-визвольну боротьбу в Західній Україні в 1944-1948 рр. / упоряд. Я. Дашкевич; В. Кук. Львів: Піраміда, 2010. 594 с.

110. Літопис Української Повстанської Армії. Нова серія. Т. 8: Волинь, Полісся, Поділля : УПА та заплілля 1944-1946. Документи і матеріали / упоряд. О. Вовк, С. Кокін. Київ; Торонто: Літопис УПА, 2006. 1445 с.

111. Повідомлення Коршівського районного військового комісара про збройний напад повстанців. 10 жовтня 1944 р. ДАІФО, ф. р-776, оп. 1, спр. 1, арк. 6-7 зв.

112. Звіт за час 8/44-1/45. 1 лютого 1945 р. ГДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 62, арк. 121-132.

113. Позачергове донесення Козинського районного військового комісара про надзвичайний випадок. Жовтень 1944 р. ДАРО, ф. р-2333, оп. 1, спр. 2, арк. 150-150 зв.

114. Інформація Галицького районного військового комісара про хід мобілізації та протидію їй зі сторони повстанців. 10 листопада 1944 р. ДАІФО, ф. р-824, оп. 1, спр. 1, арк. 299-300.

115. Інформація НКВС СРСР про хід і результати боротьби з формуваннями УПА і підпіллям ОУН. 12 грудня 1944 р. ЦДАГОУ, ф. 1, оп. 23, спр. 926, арк. 175-179.

116. Політдонесення політвідділу Дрогобицького обласного військкомату про хід мобілізації, боротьбу з повстанцями та надзвичайні випадки. 9 грудня 1944 р. ДАЛО, ф. п-8665, оп. 1, спр. 8, арк. 108-109 зв.

117. Політдонесення політвідділу Тернопільського обласного військкомату про діяльність ОУН і УПА. 24 грудня 1944 р. ДАТО, ф. п-5013, оп. 3, спр. 2, арк. 282-285 зв.

118. Інформація Чернелицького районного військового комісара про збройний напад повстанців. Січень 1945 р. ДАІФО, ф. р-753, оп. 1, спр. 63, т. 1, арк. 14.

119. Позачергове донесення Букачівського районного військового комісара про хід мобілізації та протидію їй зі сторони підпілля. 19 січня 1945 р. ДАІФО, ф. р-753, оп. 1, спр. 63, т. 1, арк. 85-86.

120. ОУН і УПА в 1945 році. Збірник документів і матеріалів: в 2 ч. / упоряд.: Веселова О. М. (відповід. упоряд.), Гриневич В. А., Сергійчук В. І. Київ: Інститут історії України НАН України, 2015. Ч. 1. 371 с.

121. Довідка Дрогобицького обкому КП(б)У про діяльність ОУН і УПА в області з 21 березня до 4 квітня 1945 р. ДАЛО, ф. п-5001, оп. 6, спр. 49, арк. 145-147.

122. Політдонесення політвідділу Дрогобицького обласного військкомату про проведену роботу. 3 березня 1945 р. ДАЛО, ф. п-8665, оп. 1, спр. 9, арк. 14-17.

123. Політдонесення політвідділу Дрогобицького обласного військкомату про проведену роботу. 23 березня 1945 р. ДАЛО, ф. п-8665, оп. 1, спр. 9, арк. 19-20 зв.

124. Політдонесення політвідділу Дрогобицького обласного військкомату про проведену роботу. 25 травня 1945 р. ДАЛО, ф. п-8665, оп. 1, спр. 9, арк. 38-39.

125. Інформація політвідділу Львівського обласного військкомату про діяльність ОУН та УПА на території області з 14 по 21 березня 1945 р. ДАЛО, ф. п-3816, оп. 1, спр. 98, арк. 11-13.

126. Інформація політвідділу Львівського обласного військкомату про діяльність ОУН та УПА на території області з 28 березня по 7 квітня 1945 р. ДАЛО, ф. п-3816, оп. 1, спр. 98, арк. 18-21.

127. Інформація політвідділу Львівського обласного військкомату про діяльність ОУН та УПА на території області станом на 7 травня 1945 р. ДАЛО, ф. п-3816, оп. 1, спр. 98, арк. 30-34.

128. Наказ командуючого Львівським військовим округом. 13 січня 1945 р. ДАРО, ф. р-2333, оп. 1, спр. 7, арк. 4-5.

Куриляк Александр,

аспірант факультета історії, політології та міжнародних відносин,

ГВУЗ "Прикарпатський національний університет ім. В. Стефаника", г. Івано-Франківськ

АНТИМОБИЛИЗАЦИОННАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ ВООРУЖЕННОГО ДВИЖЕНИЯ СОПРОТИВЛЕНИЯ (ЧАСТЬ 1)

В статье рассмотрено и проанализировано противодействие ОУН и УПА мобилизации в Красную армию мужского населения западноукраинского региона в 1944-1945 гг. Установлено, что для того, чтобы помешать призыву, подполье и повстанцы провели антимобилизационную агитационную кампанию, которая включала в себя выпуск и распространение соответствующих листовок, проведение собраний с антимобилизационными призывами и распространение слухов. Также повстанцы препятствовали призыву вооруженным путем, производя нападения на лиц, причастных к призыву, на колонны мобилизованных и военные комиссариаты. Наконец, подполье применяло силу к военнообязанным и их семьям. Для противодействия призыву повстанцы также пополняли свои ряды мужчинами призывного возраста.

Ключевые слова: мобилизация в Красную армию; Украинская повстанческая армия; Организация украинских националистов; движение сопротивления мобилизации.

Kuryliak Oleksandr,

PhD student, Department of History, Political Science and International Relations,

Vasyl Stefanyk Precarpathian National University, Ivano-Frankivsk

ANTI-MOBILIZATION ACTIVITIES OF ARMED RESISTANCE MOVEMENT (PART 1)

The article examines and analyzes the counteractions to the mobilization of Western Ukraine male citizens to Red Army by Organization of Ukrainian Nationalists and Ukrainian Insurgent Army from 1944 to 1945. It was found out that to prevent military recruitment, underground and insurgent organizations conducted an anti-mobilization propaganda campaign, which included the production and distribution of corresponding leaflets (only anti-mobilization and the ones, containing anti-mobilization appeals), holding the anti-mobilizations meetings, and

spreading gossip. As a mean of military recruitment opposition, insurgents were also destroying or stealing the mobilization documents (i.e., the lists of people liable for the call-up, notice papers, recruitment office orders), which were held in village Soviets.

The fight against mobilization was held in an armed way as well. In practice, these were attacks of military commissars and soldiers, which carried out the actual recruitment to the Red Army, party functionaries and members of Soviet special services, which were fulfilling some mobilization duties, and soldiers of forces that sometimes helped to carry out recruitment. Eventually, the underground started to use force against people liable for the call-up and their relatives as well. Still, such cases were rare, and assaults were mostly made only after a warning.

As a part of the armed struggle against recruitment, the insurgents attacked the groups of mobilized people, the number of which varied from tens to thousands. If the attack was successful, insurgents either disbanded the whole group or captured the part with themselves and let the rest return home. Otherwise, the group of mobilized people arrived at the destination. The insurgents also attacked recruitment offices which were located in district centers.

In order to conduct recruitment counteractions, rebels reinforced their troops with newcomers. The positive result of such actions was the replenishment of existing departments of UIA and the creation of the new ones. The negative one was the defeat of most of them in fights with Soviet forces.

Key words: mobilization in the Red Army; Ukrainian Insurgent Army; Organization of Ukrainian nationalists; resistance movement mobilization.

REFERENCES

1. Kentii, A.V. 2008. *The military rank of Ukrainian nationalists. From 1920 to 1956. Historical-archival outlines. Vol. 2. Ukrainian Insurgent Army and armed underground of Organization of Ukrainian Nationalists.* Kyiv, 415 p. (ukr).
2. Kulchytskyi, S., ed. 2005. *Organization of Ukrainian Nationalists and Ukrainian Insurgent Army. Historical outlines.* Kyiv: Naukova dumka, 496 p. (ukr).
3. Kyrychuk, Yu., 2000. The attitude of OUN-UIA toward the mobilization of the population of Western Ukraine regions to Red Army (from December 1944 to May 1945). *Visnyk Lvivskoho universytetu. Seriya Istorychna*, Vol. 35-36, pp. 344-353 (ukr).
4. Starodubets, H., 2005. The role of Ukrainian insurgent underground in the organization of resistance to mobilization activities of Soviet authority in Western regions of Ukraine in 1944. *Naukovi zapysky Ternopilskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni Volodymyra Hnatiuka. Seriya: Istorii*, Vol. 1, pp. 293-298 (ukr).
5. Marchuk, I., 2006. Mobilization or provocation. In: Tronko P.T., ed. *Rehabilitated by history, Rivnenska region.* Rivne: VAT «Rivnenska drukarnia», book 1, pp. 415-424 (ukr).
6. Patryliak, I. K. 2012. *The activities of Ukrainian nationalist underground and insurgent army in years of World War II, Thesis for a doctor degree in historical science.* Kyiv, 545 p. (ukr).
7. Specialized state archive of Security Service of Ukraine, fond 13, sprava 376, vol. 60, 300 p. (ukr).
8. Specialized state archive of Security Service of Ukraine, fond 13, sprava 372, vol. 53, 249 p. (rus).
9. Specialized state archive of Security Service of Ukraine, fond 13, sprava 376, vol. 28, 225 p. (ukr).
10. Kulchytskyi, S., ed., 2009. *OUN and UIA in 1944: Documents.* Kyiv: Instytut istorii NAN Ukrainy, Vol. 1, 292 p. (ukr, rus).
11. Kovalchuk, V., and Marchuk, I. eds., 2010. *The Chronicle of Ukrainian Insurgent Army. New series. Vol. 14: UIA and the rear at South-West Ukrainian lands. From 1943 to 1945. New documents.* Kyiv, Toponto: Litopys UPA, 640 p. (ukr).
12. Specialized state archive of Security Service of Ukraine, fond 13, sprava 372, vol. 20, 276 p. (rus).
13. Artizov, A.N. ed., 2012. *Ukrainian nationalistic organizations in the period of World War II. Documents.* Moscow: Rossiyskaya politicheskaya entsiklopediya, Vol. 2, 1167 p. (rus).
14. Specialized state archive of Security Service of Ukraine, fond 13, sprava 372, vol. 4, 373 p. (rus).
15. Kulchytskyi, S., ed., 2009. *OUN and UIA in 1944: Documents.* Kyiv: Instytut istorii NAN Ukrainy, Vol. 2, 256 p. (ukr, rus).
16. State Archive of Ivano-Frankivsk region, fond R-753, opys 1, sprava 5, vol. 4, 550 p. (rus).
17. State Archive of Lviv region, fond P-3816, opys 1, sprava 30, 206 p. (rus).
18. State Archive of Lviv region, fond P-8665, opys 1, sprava 8, 122 p. (rus).
19. State Archive of Ternopil region, fond P-5013, opys 3, sprava 2, 301 p. (rus).
20. Specialized state archive of Security Service of Ukraine, fond 13, sprava 372, vol. 17, 350 p. (rus).
21. The Central Ukrainian Government Record Office of Public Organizations, fond 1, opys 23, sprava, 930, 209 p. (rus).
22. Specialized state archive of Security Service of Ukraine, fond 16, opys 1, sprava 547(544), 294 p. (rus).
23. The Central Ukrainian Government Record Office of Public Organizations, fond 1, opys 24, sprava 31, 259 p. (rus).
24. Stasiuk, O., 2006. *Publishing propaganda activities of OUN (1941-1953).* Lviv: Tsentri doslidzhen vyzvolnoho rukhu; Instytut ukrainoznavstva im. I. Krypiakevycha, 384 p. (ukr).
25. Specialized state archive of Security Service of Ukraine, fond 13, sprava 372, vol. 6, 340 p. (rus).
26. Stasiuk, O., 2011. *Underground printing offices of OUN (1941 - 1953).* Lviv, 296 p. (ukr).
27. Specialized state archive of Security Service of Ukraine, fond 13, sprava 376, vol. 10, 459 p. (ukr).
28. Stasiuk, O., 2007. The control of production and distribution of underground press in the system of publishing propaganda structures of OUN (1944 - 1953). *Ukrainskyi vyzvolnyi rukh*, Vol. 11, p. 95-118 (ukr).
29. Specialized state archive of Security Service of Ukraine, fond 13, sprava 376, vol. 20, 330 p. (ukr).
30. Specialized state archive of Security Service of Ukraine, fond 13, sprava 376, vol. 33, 461 p. (ukr).
31. State Archive of Lviv region, fond P-3, opys 1, sprava 70, 95 p. (ukr, rus).
32. Specialized state archive of Security Service of Ukraine, fond 13, sprava 376, vol. 42, 250 p. (ukr, rus).
33. Specialized state archive of Security Service of Ukraine, fond 13, sprava 376, vol. 41, 362 p. (ukr, rus).
34. Specialized state archive of Security Service of Ukraine, fond 13, sprava 376, vol. 64, 214 p. (ukr, rus).
35. State Archive of Volyn region, fond P-1, opys 2, sprava 8, 98 p. (rus).
36. State Archive of Lviv region, fond P-3, opys 1, sprava 67, 213 p. (rus).
37. State Archive of Lviv region, fond P-5001, opys 2, sprava 55, 27 p. (rus, ukr).

38. State Archive of Ivano-Frankivsk region, fond R-768, opys 1, sprava 3, 253 p. (rus).
39. The Central Ukrainian Government Record Office of Public Organizations, fond 1, opys 23, sprava 813, 70 p. (rus).
40. State Archive of Ivano-Frankivsk region, fond R-774, opys 1, sprava 1, 7 p. (rus).
41. State Archive of Ivano-Frankivsk region, fond R-753, opys 1, sprava 63, vol. 1, 339 p. (rus).
42. State Archive of Ternopil region, fond P-1, opys 1, sprava 123, 202 p. (rus).
43. The Central Ukrainian Government Record Office of Public Organizations, fond 1, opys 23, sprava 890, 247 p. (rus).
44. State Archive of Ternopil region, fond P-1, opys 1, sprava 102, 22 p. (rus).
45. The Central Ukrainian Government Record Office of Public Organizations, fond 1, opys 23, sprava 919, 112 p. (rus).
46. Volianiuk, S., ed., 2012. *The Chronicle of Ukrainian Insurgent Army. New ser., Vol. 20: UIA military district «Lysonia». Years 1943-1952. Documents and materials.* Kyiv, Toponto: Litopys UPA, 840 p. (ukr, rus).
47. State Archive of Ternopil region, fond P-14, opys 1, sprava 8, 17 p. (rus).
48. State Archive of Ternopil region, fond P-5013, opys 3, sprava 7, 148 p. (rus).
49. The Central Ukrainian Government Record Office of Public Organizations, fond 1, opys 23, sprava 928, 198 p. (rus).
50. State Archive of Lviv region, fond P-3816, opys 1, sprava 98, 106 p. (rus).
51. Serhiichuk, V., 1998. *Ten rough years. Western Ukrainian lands from 1944 to 1953. New documents and materials.* Kyiv: Dnipro, 944 p. (urk, rus).
52. State Archive of Ivano-Frankivsk region, fond R-763, opys 1, sprava 2, 22 p. (rus).
53. State Archive of Ivano-Frankivsk region, fond R-753, opys 1, sprava 43, vol. 1, 704 p. (rus).
54. State Archive of Ivano-Frankivsk region, fond R-753, opys 1, sprava 2, vol. 1, 611 p. (rus).
55. State Archive of Lviv region, fond P-5001, opys 2, sprava 125, 121 p. (rus).
56. State Archive of Ivano-Frankivsk region, fond R-824, opys 1, sprava 2, 26 p. (rus).
57. State Archive of Ternopil region, fond P-5013, opys 3, sprava 4, 336 p. (rus).
58. State Archive of Rivne region, fond R-2333, opys 1, sprava 2, 253 p. (rus).
59. State Archive of Rivne region, fond R-2333, opys 1, sprava 1, 215 p. (rus).
60. Kentii, A., Lozyskyi, V., and Pavlenko, I. eds., 2002. *The Chronicle of Ukrainian Insurgent Army, New ser., Vol. 4: The combat against UIA and nationalistic clandestine activity: information documents of Central Committee of Communist Party of Ukraine, regional committees of party, People's Commissariat of Internal Affairs, Committee for State Security in years 1943-1959.* Kyiv, Toponto: Litopys UPA, book 1, 596 p. (ukr, rus).
61. State Archive of Ternopil region, fond P-5013, opys 3, sprava 3, 221 p. (rus).
62. Moroz, V., and Vovk, O. eds., 2009. *The Chronicles of Ukrainian Insurgent Army. New ser., Vol. 13: Military district «Bug». Documents and materials. Years 1943-1952.* Kyiv, Toponto: Litopys UPA, book 2, 1229 p. (ukr).
63. State Archive of Ivano-Frankivsk region, fond R-753, opys 1, sprava 3, vol. 2, 584 p. (rus).
64. State Archive of Ivano-Frankivsk region, fond R-753, opys 1, sprava 4, vol. 3, 532 p. (rus).
65. State Archive of Ternopil region, fond P-24, opys 1, sprava 14, 78 p. (rus).
66. The Central Ukrainian Government Record Office of Public Organizations, fond 1, opys 23, sprava 929, 140 p. (rus).
67. *OUN and UIA in World War II. Documents and materials*, 1995. *Ukrainskyi istorychnyi zhurnal*, 2, pp. 93-122 (ukr, rus).
68. State Archive of Lviv region, fond P-5001, opys 2, sprava 21, 113 p. (rus, ukr).
69. State Archive of Lviv region, fond P-5001, opys 2, sprava 23, 90 p. (rus).
70. State Archive of Lviv region, fond P-5001, opys 2, sprava 34, 34p. (rus).
71. State Archive of Lviv region, fond P-5001, opys 6, sprava 46, 340 p. (rus).
72. State Archive of Lviv region, fond P-5001, opys 6, sprava 282, 86 p. (rus).
73. State Archive of Volyn region, fond P-1, opys 2, sprava 13, 115 p. (rus, ukr).
74. Dashkevych, Ya., and Kuk, V. eds., 2010. *«Special folders» of Stalin and Molotov about national liberation war in Western Ukraine in years 1944-1948.* Lviv: Piramida, 594 p. (ukr, rus).
75. Vovk, O., and Kokin, S. eds., 2006. *The Chronicle of Ukrainian Insurgent Army. Newser., Vol. 8: Volyn', Polissia, Podillia : UIA and rear in years 1944-1946. Documents and materials.* Kyiv, Toponto: Litopys UPA, 1445 p. (ukr).
76. State Archive of Ivano-Frankivsk region, fond R-776, opys 1, sprava 1, 9 p. (rus).
77. Specialized state archive of Security Service of Ukraine, fond 13, sprava 376, vol. 62, 289 p. (ukr)
78. State Archive of Ivano-Frankivsk region, fond R-824, opys 1, sprava 1, 370 p. (rus).
79. The Central Ukrainian Government Record Office of Public Organizations, fond 1, opys 23, sprava 926, 209 p. (rus).
80. Veselova, O. M. ed., 2015. *OUN and UIA in 1945: compilation of documents and materials.* Kyiv: Instytut istorii NAN Ukrainy, Vol. 1, 371 p. (ukr, rus).
81. State Archive of Lviv region, fond P-5001, opys 6, sprava 49, 261 p. (rus).
82. State Archive of Lviv region, fond P-8665, opys 1, sprava 9, 149 p. (rus).
83. State Archive of Rivne region, fond R-2333, opys 1, sprava 7, 198 p. (rus).

© Куриляк Олександр

Надійшла до редакції 06.02.2018